

ԵԿԵՂԵՑԱՆ-ՊԵՏՄԱՆԿԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Արդ, եթէ կ'ուզուի միութեան համար բանակցութեան մտնել, պէտք է նախ և, առաջ ճշդել թէ ի՞նչ պիտի իմացուի միութեան անունին ներքեւ, Ով որ այդ խնդրին վրայ կ'ուզէ գրել, պէտք է համարձակ ըլլայ, երկզկիմ բառեր չգործածէ, և ոչ ալ զիմացինը խաբէր աշխատի: Միութիւն ուղղող անկեղծ չէր ըլլար, եթէ շատ անգամներ տեղի ունեցածին պէս, ուզէր միութիւնը ցուցնել իբրեւ հորայրական համաձայնութիւն, և սիրտին մէջ ծածկէր ներքին բաղձանք մը, զիմացինը պատեւաբար մէջ յաղթուած թշնամիի պէս խռնարհած տեսնելու: Պէտք չէ գեղեցիկ բառերով թակարդ լարել, այլ գաղափարները ճշգրտութեամբ բացատրել իրենց իսկութեան մէջ: Արդեօք հնար չէ՞, որ միութեան ճիշդ իմաստը հաստատուի երկու ներքին հարցափառներու միջին տեղը, այնպէս որ հնար ըլլայ երկու գաղափարներէն ալ իմաստի տարրեր առնել ու խառնել: Ես միութիւն անունին ներքեւ երբեք չեմ իմանար կատարեալ հպատակութիւն մը, որ նոյնիսկ բառին իմաստին հետ հակասական կը հնչէ: Արեւմտեքի մէջ ալ բոլորովին անյայտ եղած չէ այն միտքը, թէ Արեւելեան Եկեղեցւոյն Արեւմտեանին հետ միութիւնը պէտք է կատարուի այնպիսի կերպով, որ տարրեր ըլլայ հերետիկոսներու դարձին առձառք, որ թէպէտ միութիւն անունը գործածուած է, բայց նշանակութիւն ունեցած չէ, քանի որ գործով պարզապէս հպատակութիւն փնտռուած է: Գործնականին մէջ Արեւմտեքին բրածը միշտ այս է եղած: Հերետիկոսներուն դարձին և ընդհանուր միութիւն անունով կատարուած գործողութեան մէջտեղ միակ տարրերութիւնն այն է, որ Արեւելեքներուն, երբ Հոսովի հետ միանան, կը ներուի պահել իրենց ծէսը և իրենց կազմակերպութեան

ինչ ինչ կէտերը, նոյնիսկ այսպիսի ալ իբր մեծ շնորհք մը նկատելով: Հոսով երբ միութիւն հաստատուելու վրայ կը խօսի, հիմակ ալ պարզապէս այդ կ'իմանայ. ոսկայն հնար չէ որ միութիւնը այս իմաստով առնուի, որ է Արեւելեան Եկեղեցւոյն Հատին Եկեղեցւոյ լուծին ներքեւ խռնարհիւրը, ինչպէս որ այս վերջին ատենները իրաւամբ նկատել տուաւ Հայր Նիկողայոս Տրաւեթ, միութեան վրայ խառնելէն լեզուով հրատարակած գիրքին մէջ: Գրիտոնէնութեան այս երկու ճիւղերը բացարձակապէս երկու քոյրեր են իրարու հանդէպ, և ամէն տեսութեամբ իրարու հաւասար:

Արեւմտեան Եկեղեցին, իբր Արեւմտեան Եկեղեցի, առանձնաշնորհութիւն ունենալու և օրէնք դնելու իրաւունք չունի: Ընդհակառակը, Արեւելեան Ժողովուրդներն աւելի հին են քան թէ այժմեան Արեւմտեան Ժողովուրդները: Միայն խնդիր կրնայ ըլլալ Հոսովի Եպիսկոպոսին հանդէպ ցուցուելիք հպատակութեան մասին, որչափ որ նա ընդհանուր Եկեղեցւոյ վրայ իրաւունքներ ունի, բայց ոչ երբեք Արեւմտեան Եկեղեցւոյ հանդէպ խոնարհելու մասին: Դժուարութիւնն ալ ճիշդ այդ կէտին վրայ է, քանի որ Հոսովական պատկութիւնը Արեւելեաններու աչքին իբր Հատինական հաստատութիւն մը նկատուած է, և ոչ երբեք կաթողիկոսայ և ընդհանրական հաստատութիւն մը: Իրենց տեսութեամբ, պապին հպատակիլ և Հատին Եկեղեցւոյ հպատակիլ, միևնոյն բանն ըսել է: Ուստի պէտք է լաւ գնահատել պապին գիրքը իբր գլուխ Հատին մասնաւոր Եկեղեցւոյ, և այն գիրքը զոր ունի ընդհանուր Եկեղեցւոյ նկատմամբ: Բայց սովորաբար այդ երկու կէտերը կը շփոթուին, և ոչ ոք հոգ տարած է այդ երկու գիրքերը յստակ կերպով դասադասելու: Նոյնիսկ պապին հանդէպ պէտք չէ Արեւելեան Եկեղեցւոյ յատկացնել իրաւաբանութիւն մը, բառին կատարեալ և բացարձակ իմաստով:

Պատմութիւնը մոռացութեան կը տրուի, չի նայուի թէ ի՞նչ էր այդ մասին նախկին Եկեղեցւոյ ըմբռնումը: Ահա թէ ինչու կ'աշխատուի Արեւելեան Եկեղեցւոյ այնպիսի կացութիւն մը ստեղծել, զոր նա երբեք չունեցաւ:

Եկեղեցական կարգաւորութիւնը, ինչ-

պէս որ այսօր կը ներկայացուի, նախկին ժամանակներու մէջ եղածէն տարբեր է: Ընթերցողը ինչ ինչ առանձնաշնորհութիւններ տուեր էր Ս. Պետրոսի, բայց մենք հրեք նշան մը չենք գտներ, որ Ս. Պետրոս հպատակելու պէտք ունեցած ըլլայ Ս. Պետրոսի հոնդէպ: Ընդհակառակն, Ս. Պետրոս ինքզինքը կը նկատէր իբրեւ Ս. Պետրոսի ըստ ամենայնի համահաւասար եղբայրը, և կը պարծենար իսկ որ զայն յանդիմանած է (Գաղ. Բ. 14): Նմանապէս Կաթողիկէ եկեղեցին ալ՝ երկար գարեբու միջոցին երբեք իսկապէս միապետութիւն եղած չէր: Իւրաքանչիւր եպիսկոպոս ազատօրէն իր թիւը կը կառավարէր, իսկ Հռոմայ եպիսկոպոսը մասնաւոր իրաւունքներ ունէր ընդհանուր եկեղեցւոյ գործերով ալ զբաղելու և մեծ իշխանութիւն կը վայելէր: Բայց այդ իշխանութիւնը միշտ աւելի ընդարձակ էր Արեւմուտքի մէջ՝ որուն ինքը պատրարք էր, քան թէ Արեւելքի մէջ: Նա իրաւ իրաւաւորութիւն չէր գործածեր Արեւելքի թեմերուն վրայ, և միայն անուղղակի քաղցեցութիւն կը գործածէր, երբ որ խղիւղը ընդհանուր եկեղեցի, այ գործերուն կը վերաբերէր:

* * *

Դիւանաւորապէս իններորդ դարէն առդին, եկեղեցական կազմակերպութիւնը արտատապէս փոխուեցաւ Արեւմուտքի մէջ: Եկեղեցին բացարձակ միապետութիւն դարձաւ, և նմանեցաւ պետութեան մը որ գաւառներու բաժնուած է: Հռոմի եպիսկոպոսը աւէն եպիսկոպոսներու անմիջական մեծաւորը եղաւ: Ամէն եկեղեցական գործեր սկսան Հռոմի մէջ կարգադրուիլ: Հռոմի համար կազմուած օրէնքները, աւէն եկեղեցիներուն համար կ'անոն գործող եղան: Այդ ձևը կերպով մը հետեանքն եղաւ Սուրբ Ժնիգորեան կանոններուն, որոնք այն միջոցին երևան եկան: Այդ ձևը ստուգու լաւ և օգտակար եղաւ Արեւմուտքի համար, որովհետեւ համարաշխարհները զօրացուց և սովորութիւնները միացուց: Բայց անգլիական արքայականին սկսաւ աշխատուիլ, նոյնիսկ Արեւելեան եկեղեցւոյ վրայ ալ տարածել, և այս եղաւ ստուգապէս զլիսաւոր պատճառներէն մէկը, որ եկեղեցիները բաժանման առաջնորդեց:

Կոստանդնուպոլսոյ եկեղեցին երբեք կը զիջէր Հռոմի պահանջներուն առջև, և նոր գրութեան համակերպող կը կարծուէր. բայց ըրածը միշտ ակամայ էր և իր օրտին հակառակ: Միւս կողմէն, Հռոմի միշտ իր գրութեան վրայ յամառ պընդելը, անհնար դարձուց միութեան յաղորդութիւնը: Այժմ Արեւմուտքի մէջ սովորութիւն դարձած է այդ գրութիւնը, որ հազար տարիէ ի վեր սովորական եղած է, և ուրիշ կերպ գրութեան մը գաղափար իսկ չկայ, և նոյնիսկ մտքէ ելած է թէ առջի ատենները գործերուն պայմանները տարբեր էին: Երբ որ նախկին քրիստոնէութեան վրայ կը խօսուի, այնպէս կը կարծուի թէ հին ատեններն ալ եկեղեցական կազմակերպութիւնը ճիշդ այսօրուան ձևին պէս էր: Այս պատճառով երբ որ միութեան վրայ կը խօսուի, միշտ այժմեան տիրող միապետական ձևին համաձայնեցնելու ջանք կը թափուի:

Երբ որ Արեւելեաններուն կը թողուի իրենց ձեռքը պահել, միևնոյն ատեն կ'ուզուի զանոնք հպատակեցնել կատարելապէս պապին իրաւասութեան, և մինչև իսկ Հռոմի օրէնք մէկ յանձնաժողովին (congregation) իշխանութեան: Անոնց վրայ պարտք կը դրուի պարզապէս լատինական օրէնքներու համակերպիլ, և ամբողջ լատինական աստուածաբանութեան հետեւիլ՝ իր ամէն մասերուն մէջ: Երբ խօսուի ուղիւղով, արեւելածէն կաթողիկէներ այլևս ուրիշ բան չեն, բայց եթէ արեւելեան տարազով լատիններ՝ եթէ երբեք լատին տարազ ալ հազած չեն, և արեւելեան աղօթքներ արտասանող լատիններ, և ոչ երբեք ճշմարիտ Արեւելեան եկեղեցւոյ վաւերական ներկայացուցիչներ: Անոնք պարզապէս հետեանդ և արեւելեան եկեղեցական պատմութեան կենդանի հակասութիւններն են:

Հետեալը Հռոմի հետ միացեալ Արեւելցիներուն գոյութիւնը, ոչ միայն ընդհանուր միութիւնը յառաջնեցնելու և յաղորդեցնելու չի ծառայեր, այլև զայն յապաղելու և արգելելու կը տանի: Որովհետեւ Արեւելեանք, գաւոնք տեղեկութիւն կրնան ըսել: — Ահա ինչ որ մեզի ալ պիտի պատահի, եթէ երբեք Հռոմի հետ միութիւնը ընդունինք: Արեւելեանները ըլլալէ պիտի գաղտնիք և

Հատիններ պիտի դառնանք։ Մեր Եկեղեցւոյն արժանապատուութիւնը պիտի ստորնանայ, և փոխանակ թագուհի մը ըլլալու, տղախին մը պիտի դառնայ։ Այն դիրքը, որ Հոռոմի հետ միացող Արեւելքցիներու կը տրուի, անոնց՝ նոյնիսկ ուրիշ կաթոլիկներու հետ ունենալիք յարաբերութեանց կը փնաւէ, որովհետեւ զանոնք կրօնով միայն կաթոլիկ և կրօնով ոչ-կաթոլիկ կը նկատեն։

Եւ այդ բանը չիմ ըսեր, իբր թէ Հոռոմի հետ միացող Արեւելեանները չտրէի, ընդհակառակն, ես շատ կը շահագրգռուիմ անոնց կապութեան շուրջ, և անոնց համար պ'աշխատիմ։ Իմ ըսել ուզածս այն է, որ ըստ ինքեան բաղձալի էր զանոնք ուրիշ կերպով միացած տեսնել, որ աւելի համապատասխան ըլլար Արեւելեան Եկեղեցւոյ արժանապատուութեան։

* * *

Հոռոմի հետ միացեալ Արեւելքցիները, զոր մենք մեզի վստակած ենք, անշուշտ պէտք է պահուին։

Բայց Արեւելեան Եկեղեցին ճշմարտապէս մեզի քաշելու համար, պէտք է մինչեւ հիմա գործադրուած ձեռն տարբեր կերպ մը գործածել։ Արեւելեան Եկեղեցին պէտք է ճշմարտապէս մնայ ինչ որ է։ Նա պէտք չէ որ նկարագրի փոխէ։ Միութիւն բառը չի նշանակեր երբեք, որ մէկ մասը ամբողջաբար փոխուի, միւսին հետ յար և նման ըլլալու համար, այլ կը նշանակէ, որ երկու իրեր շարունակեն ըլլալ ինչ որ են, և միայն իրենց մէջ փոխադարձ յարաբերութիւններ ունենալու աշխատին։ Ծշմարտապէս անիրաւ և ամբողջ պատմութեան դէմ հակասող բան մըն է կարծել, թէ Արեւելեան Եկեղեցին Հռոմայ Եկեղեցւոյն մէկ մասն է, կամ մէկ հպատակ գաւառն է՝ որ անկէ բաժնուած է։ Այդ բանը կրնայ ըսուիլ Արեւմտաքի բողոքականներուն համար, որոնք ատեն մը Հատին Եկեղեցւոյն մէկ մասն էին, բայց ոչ երբեք Արեւելեաններուն համար։ Հետեւաբար պէտք է որ Արեւելեան Եկեղեցին բացարձակապէս անկախ մնայ, և ինքնուրոյն կառավարուի, ինչպէս կը կառավարուի, և ինչպէս որ կը կառավարուէր քրիստոնէութեան սկիզբէն ի վեր։ Հոռոմի հանդէպ ունենալիք յարա-

բերութիւնները պէտք է այնպէս ըլլան, ինչպէս որ էին նախկին քրիստոնէութեան ատեն՝ բաժանումէն առաջ։ Անշուշտ Արեւելեան Եկեղեցին պիտի չվարանի ճանչնալ Հռոմայ քահանայապետին այն իրաւունքները՝ զորս նա ունեցաւ և զորս գործադրեց բաժանման թուականէն առաջ։ Նա պիտի ընդունի անշուշտ անոր որոշումները, ընդհանուր քրիստոնէութեան պատկանող մեծ խնդիրներու մէջ։ Առող Հոռոմի գերակայութիւնը պահպանուած՝ իսկ միութիւնն ալ իրողութիւն մը եղած կ'ըլլայ, և ոչ թէ պարտապահուած մը։ Եթէ երբեք Հոռոմ կարենայ այդ գաղափարը ընդունելու որոշում տալ, միութիւնը նմարաւոր կ'ըլլայ։ Բայց որչափ ատեն որ ճիշդ կը թափուի Արեւելեանները այժմեան տիրող եկեղեցական դրութեան հպատակեցնելու, միութեան համար ըլլալիք ջանքերը ընդունան պիտի ըլլան։ Պէտք է զոհողութիւններ ընել որպէսզի միութիւնը իրականանայ, պէտք է հրաժարիլ ինչ ինչ սովորութիւններէ, որոնք քանի մը դարերէ ի վեր երևան եկած են։ Արդ՝ ասանկ ծանրակշիւ գործ մը, ինչպէս է քրիստոնէութեան հաշտութիւնը, չա՛րժեք որդիք որ անոր համար պէտք եղած զոհողութիւնները ըլլան։ Որքա՛ն մեծ պիտի ըլլար պապութեան ստանալիք պատուը, եթէ նա օր մը յանձն առնէր այդ զիջողութիւնն ու զոհողութիւնը՝ ընդհանուր բարւոյն և քրիստոնէութեան շահուն համար։

ԹԻՐԳՈՒ Մ. Ա. Ս.

(Շարունակելի՝ 2)

